

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง ความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องและนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับการบริหาร
 - 1.1 การบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล
 - 1.2 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
2. เอกสารเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.1 ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.2 องค์ประกอบของความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.3 วิวัฒนาการความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.4 ความสำคัญของความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.5 ประเภทของความรับผิดชอบต่อสังคม
 - 2.6 ความรับผิดชอบต่อสังคมต่อสังคม
 - 2.7 ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม
3. เปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคม
4. ขนาดโรงเรียนกับความรับผิดชอบต่อสังคม
5. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 กับนโยบายความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัด
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. เอกสารเกี่ยวกับการบริหาร

1.1 การบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล

ความเป็นมาของสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 6) กล่าวไว้ว่า การปฏิรูปการศึกษามีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีความสามารถ การดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีพลังและมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจและให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และเป็นไปตามหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ซึ่งให้มีการจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาของไทยมีเอกภาพเชิงนโยบาย และมีความหลากหลายในทางปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา ดังปรากฏในบทบัญญัติมาตรา 39 ที่ว่า “มาตรา 39 กำหนดให้กระทรวงการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง” การกระจายอำนาจดังกล่าวจะทำให้สถานศึกษามีความคล่องตัว มีอิสระ ในการบริหารจัดการเป็นไปตามหลักของการบริหารจัดการ โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) ซึ่งจะเป็นการสร้างรากฐานและความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐานและสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากแนวคิดดังกล่าวเพื่อให้สถานศึกษามีความคล่องตัว มีอิสระ และมีความเข้มแข็งรัฐจึงให้สถานศึกษาเป็นนิติบุคคล โดยได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 ในมาตรา 35 ดังนี้

“มาตรา 35 สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามมาตรา 34 (2) เฉพาะที่เป็นโรงเรียนมีฐานะเป็นนิติบุคคล เมื่อมีการยุบเลิกสถานศึกษาตามวรรคหนึ่ง ให้ความเป็นนิติบุคคลสิ้นสุดลง”

วัตถุประสงค์ของสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล

1. เพื่อให้สถานศึกษาจัดการศึกษาอย่างเป็นอิสระ คล่องตัว ให้สามารถบริหารจัดการศึกษาได้สะดวก รวดเร็ว มีประสิทธิภาพตามหลักการกระจายอำนาจและการบริหารที่โรงเรียนเป็นฐาน

2. เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สิทธิและหน้าที่ของสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล

ความเป็นนิติบุคคลของสถานศึกษา นอกจากจะต้องดำเนินการตาม วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานศึกษา ยังมีสิทธิและหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดทั้งกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น สถานศึกษาจะดำเนินการต่างๆ ได้ ต้องอยู่ในกรอบของอำนาจและหน้าที่ ตามกฎหมายและวัตถุประสงค์การจัดตั้งสถานศึกษาเท่านั้น ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ให้ เป็นหน้าที่ของส่วนราชการนั้นๆ โดยได้กำหนดให้มีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชา ของข้าราชการและมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารกิจการของสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ของทางราชการรวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา

ในการดำเนินกิจการที่เกี่ยวกับบุคคลภายนอก มาตรา 39 แห่งกฎหมายว่าด้วย ระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้ผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้แทน ของสถานศึกษาในกิจการทั่วไป รวมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาในนามของสถานศึกษาตาม วงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาได้รับมอบหมาย หรือตามระเบียบบริหารการเงินของ สถานศึกษา เป็นต้น ฉะนั้นผู้อำนวยการสถานศึกษาจึงมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคล เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยที่กำหนดอำนาจหน้าที่อธิการบดี ให้เป็นผู้แทนของมหาวิทยาลัยใน กิจการทั่วไป ซึ่งมีฐานะเป็นผู้แทนนิติบุคคลตามที่กฎหมายกำหนด

นอกจากนี้ มาตรา 44 วรรคหนึ่ง และมาตรา 45 วรรคหนึ่ง แห่งกฎหมายว่าด้วย ระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้มีการกระจายอำนาจและการมอบ อำนาจของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้แก่สถานศึกษาเพื่อการบริหารและการจัดการศึกษา สถานศึกษามีความอิสระและคล่องตัว (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 1-5)

แนวทางการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล

สถานศึกษานิติบุคคลย่อมมีสิทธิหน้าที่หรืออำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบและ กรอบของวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งที่กำหนดไว้ในกฎหมายคือเป็นส่วนราชการที่มีสภาพเป็น นิติบุคคลตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ สถานศึกษาหรือผู้บริหารสถานศึกษารับผิดชอบตามที่กำหนดไว้ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสถานศึกษาโดยตรงเช่นเดียวกับสถานศึกษาที่ไม่เป็นนิติบุคคล ส่วนอำนาจหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นในฐานะนิติบุคคล กำหนดไว้ในมาตรา 59 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ที่กำหนดให้สถานศึกษาของรัฐที่เป็นนิติบุคคลมีอำนาจในการปกครองดูแล บำรุง รักษา ใช้จ่าย และจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษาที่เป็นราชพัสดุ ตามกฎหมายว่าด้วยที่ราชพัสดุและที่เป็นทรัพย์สินอื่น รวมทั้งจัดหารายได้จากการบริหารสถานศึกษาและเก็บค่าธรรมเนียมสถานศึกษาที่ไม่ชัดหรือแย้งกับนโยบาย วัตถุประสงค์ และภารกิจของสถานศึกษา สถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคลตามเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว นอกจากจะมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้ถือปฏิบัติแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดำเนินการหรือบริหารงานทั้งงานวิชาการ งบประมาณ บริหารงานบุคคล และบริหารงานทั่วไปให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) และหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี (Good Governance) ที่ยึดทั้งหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความโปร่งใสและหลักความคุ้มค่า เป็นเครื่องมือในการนำวิสัยทัศน์ และนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

การกำหนดให้สถานศึกษาเป็นนิติบุคคล มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่จะทำให้สถานศึกษามีอิสระมีความเข้มแข็งในการบริหาร เพื่อให้การบริหารเป็นไปอย่างคล่องตัว รวดเร็วและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติ ดังนั้น สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดระบบการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ มีการรวบรวม และจัดระบบข้อมูล วางแผนและดำเนินการตามแผน ศึกษากฎหมาย กฎ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง ใช้การบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วม มีการจัดระบบบัญชีให้ครบถ้วนถูกต้อง เนื่องจากสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคลมีสถานะภาพที่เป็นทั้งบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลที่อยู่ภายใต้กฎหมายมากกว่าสถานศึกษาที่ไม่เป็นนิติบุคคล ดังนั้น ในการบริหารงานผู้อำนวยการสถานศึกษาในฐานะผู้แทนนิติบุคคลจึงควรระมัดระวังเพราะอาจถูกฟ้องร้องกรณีไม่ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามกฎหมายแล้วทำให้ผู้อื่นเสียหาย ต้องระมัดระวังในการทำนิติกรรมสัญญาต้องรับผิดชอบต่อฐานะเมิด โดยเฉพาะการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา หรือสื่อ สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นนวัตกรรมทางการศึกษา ในการบริหารงานการเงินและทรัพย์สิน ผู้อำนวยการสถานศึกษาต้อง

มีระบบการตรวจสอบและรายงานที่ถูกต้องเป็นปัจจุบันมีการควบคุม รักษาทรัพย์สินให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้เสมอ รวมทั้งระมัดระวังการใช้ประโยชน์จากเงินรายได้ที่เกิดจากทรัพย์สิน

1.2 การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดภารกิจของหน่วยงานบริหาร โรงเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดไว้หกงาน จนถึงปี พ.ศ. 2536 ได้จัดทำเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัด และปี พ.ศ. 2538 ได้จัดทำคู่มือการใช้เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ก็ยังยึดภารกิจหรือขอบข่ายงานบริหาร โรงเรียนหกงาน เป็นกรอบในการดำเนินงานอยู่ จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างก็เป็นเพียงรายละเอียดและแนวทางการปฏิบัติงานของแต่ละงานเท่านั้นภารกิจหรือขอบข่ายงานบริหาร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติทั้งหกงาน ได้แก่ งานวิชาการ งานบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานธุรการการเงินการบัญชีและการพัสดุ งานอาคารสถานที่ และงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ได้มีผู้ให้ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ดังนี้

ปริญญา รอดแก้ว (2529 : 9) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารโรงเรียน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ การวางแผน การติดต่อประสานงาน การเผยแพร่ข่าวสาร การให้ความร่วมมือช่วยเหลืองานระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตลอดจนการใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยมุ่งสร้างสรรค์ก่อให้เกิดการพัฒนาและประโยชน์กับชุมชน ตลอดจนการใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยมุ่งสร้างสรรค์ก่อให้เกิดการพัฒนาและประโยชน์ด้านต่าง ๆ แก่โรงเรียน

สุภรณ์ ศรีพหล และคนอื่นๆ (2526 : 236) ได้ให้ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ว่า หมายถึง การติดต่อให้ความช่วยเหลือประสานงาน ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมุ่งสร้างสรรค์ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ แก่โรงเรียนและชุมชน

สุพิชญา ชีระกุล (2522 : 48) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การบริหารโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ การติดต่อสัมพันธ์กับชุมชน การร่วมกันกำหนดความมุ่งหมายและนโยบายของโรงเรียน ตลอดจนการร่วมมือกันพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนเพื่อชุมชน

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หมายถึง การบริหารโรงเรียนโดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการให้การสนับสนุน ซึ่งกันและกัน เช่น เงิน สิ่งของ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนการร่วมมือกันพัฒนาการศึกษาใน โรงเรียนเพื่อชุมชน

ความสำคัญของงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม ที่ทำหน้าที่จัดการศึกษา เพื่อให้เยาวชนเป็นคนดี ตามความคาดหวังของสังคม สามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ การที่โรงเรียนจะจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจและการสนับสนุนจากชุมชน โดยเฉพาะโรงเรียนประถมศึกษา มีความใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จึงเป็นสิ่งจำเป็น และมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีความสำคัญ โดยสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2539 : 511)

1. เป็นการบริหารงานที่ช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานด้านอื่น ๆ ของโรงเรียนเป็นไปโดยสะดวก
 2. เป็นการบริหารงานที่ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
 3. เป็นการบริหารงานที่ช่วยให้โรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน
 4. เป็นการบริหารที่ช่วยให้เข้าใจสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชน เพื่อประกอบในการพิจารณากำหนดคน โยบายของโรงเรียน
 5. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนอันจะเป็นการพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง
 6. เป็นการบริหารงานที่ส่งเสริมในเรื่องการอยู่ร่วมกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลในสังคม
 7. เป็นการบริหารงานที่มีส่วนสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการอื่น เช่น กรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น อันจะเป็นผลต่อทางราชการ
- สุวกิจ ศรีปีดดา (2522 : 170) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่สนับสนุนให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนไว้ดังนี้

1. การศึกษาจำเป็นต้องได้รับความสนับสนุนทางการเงินจากประชาชนจึงจะดำเนินงานไปได้ด้วยดี
2. โรงเรียนเป็นที่ปลูกฝังลัทธิการปกครองให้แก่เด็กและเด็กจะกลายเป็นพลเมืองดีได้ก็เพราะอาศัยการฝึกอบรมจากโรงเรียน
3. โรงเรียนเป็นที่ปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาติให้อุชนรุ่นหลังจึงจำเป็นต้องถ่ายทอดวัฒนธรรมที่สังคมต้องการ

ปริญญารอดแก้ว (2529 : 10-11) ได้สรุปว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารโรงเรียนไม่ควรละเลย แนวนโยบาย การศึกษาของรัฐ ยังกำหนดว่าควรจะต้องจัดการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนและปัญหาของชุมชนได้ การอาศัยสรรพกำลังและทรัพยากรในการจัดการศึกษาจากรัฐเพียงอย่างเดียว นั้น ไม่เป็นการเพียงพอ จำเป็นต้องระดมสรรพกำลังและทรัพยากรท้องถิ่นหรือชุมชนมาช่วยในการพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น เมื่อโรงเรียนอาศัยชุมชนเป็นแหล่งวิชาการและทรัพยากรในการพัฒนาโรงเรียน โรงเรียนก็สามารถที่จะบริการชุมชนและช่วยพัฒนาชุมชนควบคู่กันไปซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนก็คือ การพัฒนาโรงเรียนและการพัฒนาโรงเรียนก็คือการพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกันในการพัฒนาโรงเรียนและชุมชนตลอดเวลา

จากความสำคัญของงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีความจำเป็นและมีประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ที่มุ่งให้บริการที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยเฉพาะการทอดความรู้ ปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมของชาติเพื่อให้เป็นคนดีที่พึงประสงค์ของสังคม โรงเรียนจึงจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาการศึกษาพัฒนาเยาวชน อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชน และประเทศชาติต่อไป

ความมุ่งหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ชุมชนมีบทบาทและมีความสำคัญต่อการพัฒนาโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความร่วมมือในด้านต่างๆแก่โรงเรียน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญยิ่งที่โรงเรียนจะต้องดำเนินการ ได้มีบุคคลกล่าวถึงความมุ่งหมายของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พอสรุปได้ดังนี้

ชูศรี สนิทประชากร (2524 : 276) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อต้องการให้ชุมชนได้ทราบการดำเนินงาน ความก้าวหน้าและความเคลื่อนไหวของโรงเรียน
2. เพื่อโรงเรียนจะได้ทราบข่าวความเคลื่อนไหวของชุมชน อันจะก่อให้เกิดประโยชน์กับโรงเรียน
3. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้มีความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาเกิดความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องสนใจและให้การสนับสนุนทางการศึกษา
4. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมดูแล จัดการศึกษาเพื่อประโยชน์แก่โรงเรียน
5. เพื่อส่งเสริมชุมชนให้เข้ามามีบทบาทในการวางแผนเป้าหมายของการศึกษา และการพัฒนา การเรียนการสอนของโรงเรียน
6. เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างบ้าน โรงเรียนและชุมชน หรือท้องถิ่นของโรงเรียนให้เกิดขึ้น โดยมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง
7. เพื่อโรงเรียนจะได้เสนอความรู้ ความก้าวหน้า และแนวโน้มใหม่ ๆ ทางการศึกษาให้ชุมชนทราบ
8. เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับสถาบันอื่น ๆ ในชุมชน เช่น วัด อำเภอ โรงงานต่างๆ สำนักงานต่าง ๆ
9. เพื่อคลี่คลายข้อข้องใจ ช่วยทำให้ประชาชนเข้าใจโรงเรียนในแง่ดี
10. เพื่อช่วยในการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนจากชุมชน

สุพิชญา ชีระกุล (2522 : 44) ได้กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ 5 ประการ คือ

1. เพื่อเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน เพราะสัมพันธ์ภาพจะเป็นเครื่องมือ เชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ให้ร่วมกันปฏิบัติการกิจต่างๆ ที่มีอยู่ให้บรรลุเป้าหมายที่ กำหนด
2. เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของให้แก่ชุมชน เนื่องจากโรงเรียนเป็น สาธารณสมบัติที่ชุมชนเป็นเจ้าของอยู่แล้ว หากแต่มอบหมายให้คณะครูเป็นผู้รับผิดชอบ ดำเนินการและครูใหญ่เป็นหัวหน้า
3. เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ โรงเรียน ซึ่งแบ่งเป็นหลาย ประเภทได้แก่ กำหนดความมุ่งหมายและนโยบายการบริหาร การพัฒนาอาคารสถานที่ ตลอดจนพัฒนางานด้านวิชาการ ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนสอดคล้องกับความ

ต้องการของชุมชน

4. เพื่อฟื้นฟูและรักษาวัฒนธรรมของชุมชน เพราะในชุมชนมีวัฒนธรรมอยู่ มรดกมาทั้งนี้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือ สร้างสรรค์ความดีงามของชุมชน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนให้แก่ ชาวชน ชุมชนจะสนับสนุนและให้ความร่วมมือทุกประการ

5. เพื่อสร้างความกลมกลืนระหว่างบ้านกับ โรงเรียน เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีหน้าที่พัฒนาคนให้สังคม โรงเรียนกับชุมชน จึงมีการปฏิบัติ ไปในทิศทางเดียวกันในทุกกรณี

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นการเสริมสร้างสมรรถภาพกับชุมชน ให้ชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ โรงเรียน และมี ส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมของโรงเรียนและกิจกรรมของชุมชน อันจะก่อให้เกิด ความร่วมมืออันดีต่อกันซึ่งจะส่งผลต่อการจัดการศึกษา

หลักการและวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด โดยเฉพาะ อย่างยิ่งโรงเรียนประถมศึกษาในชนบท ดังนั้นการสร้างสัมพันธ์อันดีกับชุมชนจึงเป็นสิ่ง สำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานของโรงเรียนประถมศึกษา การละเลยไม่เห็นความสำคัญ ของชุมชน เป็นการมองข้ามทรัพยากรที่สำคัญที่จะอำนวยความสะดวกต่อการดำเนินงานของ โรงเรียน และบางทีอาจจะก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการดำเนินงานของโรงเรียนได้ (สำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2539 : 510)

พิสิฐ พิษณานนท์ (2530 : 107) กล่าวว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 2 วิธี คือ

1. โดยการนำเอากิจกรรมที่มีอยู่ในโรงเรียนออกสู่ประชาชนภายนอกที่อยู่ ในท้องถิ่นนั้น เช่น การนำนักเรียนออกไปพัฒนาชนบทให้นักเรียนออกไปฝึกอาชีพจริง ๆ กับ ประชาชนในท้องถิ่น การจัดบรรยายพิเศษโดย ครูหรือผู้บริหาร โรงเรียน จัดเครื่องมือสื่อสาร ต่างๆซึ่งได้แก่การออกวารสารโรงเรียน การมีจดหมายถึงผู้ปกครอง ให้ครูหรือผู้บริหาร โรงเรียนเองได้ออกไปช่วยงานของชนบทอื่น ๆ

2. โดยการนำประชาชนในชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมในโรงเรียน ซึ่งได้แก่ จัดงานแสดงของนักเรียนใน โอกาสสำคัญ แล้วเชิญผู้ปกครองและประชาชนมาชม จัดสมาคม ครู ผู้ปกครอง จัดการแข่งขันกีฬาระหว่างครูกับประชาชนในชนบท เชิญประชาชนในท้องถิ่น

มาบรรยายให้นักเรียนฟังหรือเชิญประชาชนในท้องถิ่นเข้ามาเป็นคณะกรรมการต่าง ๆ ของโรงเรียน เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎระเบียบของโรงเรียน

หวน พันธุ์พันธ์ (2528 : 104 –113) ได้รวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ 8 ข้อ คือ

1. การเชิญผู้ปกครองหรือประชาชนในชุมชนมาโรงเรียน
2. การรายงานเกี่ยวกับตัวนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ
3. โรงเรียนให้ความช่วยเหลือชุมชน
4. โรงเรียนขอความช่วยเหลือและขอความร่วมมือจากชุมชน
5. บริการเกี่ยวกับอาคารสถานที่ของโรงเรียนแก่ชุมชน
6. การใช้ทรัพยากรในชุมชน
7. การออกไปเยี่ยมเยียนผู้ปกครองนักเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมต่างของชุมชน
8. การประชาสัมพันธ์โรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 512 –514) ได้เสนอทัศนะว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ 2 ทาง คือ ทั้งทางโรงเรียนและชุมชนมีบทบาทเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเกี่ยวพันอยู่กับการดำเนินการ เพื่อให้โรงเรียนสามารถแสดงบทบาทของการให้และการรับความร่วมมือ การสนับสนุนและความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ โดยทั่วไปแล้วงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีขอบข่ายครอบคลุมงาน ดังต่อไปนี้

1. การประชาสัมพันธ์โรงเรียน
 2. การให้บริการแก่ชุมชน
 3. การร่วมกิจกรรมของชุมชน
 4. การให้ชุมชนร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
 5. การเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่น
- การให้บริการแก่ชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 513) ได้ให้ความหมายของการให้บริการแก่ชุมชน คือการให้บริการด้านต่างๆแก่ชุมชนตามกำลังความสามารถที่โรงเรียนจะดำเนินการได้ เช่น การให้บริการทางวิชาการ ให้คำแนะนำ หรือการปรึกษาหารือในกิจกรรมของชุมชน ให้บริการอาคารสถานที่ หรือวัสดุอุปกรณ์

หวน พันธุ์พันธ์ (2528 : 105-108) ได้กล่าวถึงสิ่งที่โรงเรียนสามารถช่วยเหลือชุมชนและให้บริการแก่ชุมชนไว้ ดังนี้

1. โรงเรียนให้ความช่วยเหลือชุมชน สิ่งที่โรงเรียนจะให้ความช่วยเหลือ นอกเหนือจากการสอนในโรงเรียน มีมากมายหลายประการด้วยกัน ดังนี้

1.1 นำนักเรียนออกไปช่วยพัฒนาชุมชน เช่น ไปช่วยทำความสะอาดวัด ถนนหนทาง สร้างถนน หรือซ่อมถนนเข้าหมู่บ้าน ขุดบ่อน้ำ ขุดคูระบายน้ำ เข้าไปใช้ในการเกษตรและปลูกต้นไม้ เป็นต้น

1.2 โรงเรียนจัดให้มีการสอนหรือฝึกอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพแก่ประชาชนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้ปรับปรุงอาชีพของตนให้ดีขึ้นหรือได้ฝึกอาชีพใหม่ๆ โดยโรงเรียนจัดให้ตามกำลังที่มีอยู่ เช่น ถ้าโรงเรียนมีครูอาจารย์ทางเกษตรอาจจะสอนหรือฝึกอบรมเกี่ยวกับการตอนต้นไม้ การต่อกิ่ง การทาบกิ่ง การเพาะเห็ดฟาง การตอนไก่ เป็นต้น หรือถ้าโรงเรียนมีโรงฝึกงานทางช่างต่างๆ และมีครูอาจารย์ทางช่างด้วยก็อาจจะสอนหรือฝึกอาชีพทางช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างวิทยุ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น

1.3 โรงเรียนให้ความช่วยเหลือในด้านความรู้และเผยแพร่ความรู้ใหม่ๆ แก่ชุมชน อาจจะทำให้ เช่น เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ การรักษาสุขภาพอนามัย การป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ โทษของยาฆ่าแมลง อันตรายจากการใช้ผงชูรส หรือการใช้สีย้อมผ้าผสมอาหารและผลเสียจากการตัดต้นไม้ทำลายป่า เป็นต้น

1.4 ทางโรงเรียนจัดให้มีการสำรวจความต้องการและความจำเป็นที่ชุมชนควรได้รับการพัฒนา เช่น ชุมชนต้องการน้ำมาใช้บริโภค หรือใช้ในการเกษตร ต้องการโรงพยาบาลและถนนหนทาง เป็นต้น เมื่อสำรวจพบความต้องการและความจำเป็นที่ชุมชนควรได้รับการพัฒนาแล้ว จะได้หาทางพัฒนาต่อไป

1.5 ทางโรงเรียนร่วมกับหน่วยงานราชการอื่น เช่น สถานีอนามัย ตำบล เพื่อสำรวจอนามัยชุมชน เช่น โรคภัยไข้เจ็บของประชาชนการหุงต้มอาหารรับประทาน ถูกสุขลักษณะหรือไม่ ความสะอาดของบ้านเรือนเป็นบ่อเกิดของเชื้อโรคหรือไม่ ลักษณะของตัวของประชาชนในชุมชนสะอาดหรือถูกสุขลักษณะหรือไม่ ซึ่งอาจจะแพร่เชื้อโรคได้ง่ายจากการสำรวจอนามัยจะทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับอนามัยของชุมชนเพื่อทางโรงเรียนจะได้ร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการบริการทางด้านสุขภาพและปรับปรุงอนามัยของประชาชนในชุมชนต่อไป

2. บริการเกี่ยวกับอาคารสถานที่ของโรงเรียนแก่ชุมชน การบริการเกี่ยวกับอาคารสถานที่ของโรงเรียนแก่ชุมชนเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้อย่างดี ดังนั้นโรงเรียนควรบริการสถานที่ของโรงเรียนแก่ชุมชนโดยบริการในสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้

2.1 เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนในการจัดงานต่างๆ เช่น ประชาชนอาจจะขอใช้หอประชุมจัดงานมงคลสมรสหรือจัดงานชุมชนต่างๆ เป็นต้น

2.2 เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้อาคารสถานที่เพื่อประชุม เช่น ผู้ใหญ่บ้านอาจขอใช้อาคารสถานที่เพื่อประชุมประชาชนในหมู่บ้าน เป็นต้น

2.3 จัดบริการห้องสมุดแก่ประชาชนในชุมชน คือ ให้ประชาชนมาอ่านหนังสือหรือยืมหนังสือในห้องสมุดได้

2.4 เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้สนามกีฬาของโรงเรียนในการออกกำลังกาย เล่นกีฬาต่างๆ

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ และคนอื่นๆ (2528 : 773-774) ได้กล่าวถึงการให้บริการแก่ชุมชนไว้ว่า นอกจากการจัดกิจกรรมด้านต่างๆแล้ว โรงเรียนควรจัดบริการให้แก่ชุมชนเพื่อความสะดวกและการประหยัด มีโรงเรียนจำนวนไม่น้อยที่มีสภาพความพร้อมดีกว่าชุมชน เช่น มีบ่อน้ำ น้ำประปา เครื่องขยายเสียง โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องใช้ต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้โรงเรียนควรพิจารณาให้บริการแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง และควรกำหนดกฎเกณฑ์ในการให้บริการไว้เพื่อจะให้สิ่งของที่บริการนั้นคงทนสามารถให้บริการได้ตลอดไป สิ่งที่โรงเรียนสามารถจะจัดเป็นบริการแก่ชุมชน ได้แก่

1. ด้านอาคารสถานที่ หากชุมชนขอใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ แล้ว โรงเรียนจะต้องจัดอำนวยความสะดวกให้เป็นอย่างดี

2. ด้านเครื่องใช้ ได้แก่ เครื่องใช้ที่ยกเคลื่อนที่ได้ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ โต๊ะหมู่บูชา ถ้วยชาม เครื่องขยายเสียง ผ้าม่าน ผ้าปูโต๊ะ ฯลฯ ที่ชุมชนไม่มีไว้เป็นประจำเพื่อกิจการของชุมชน ครอบครัวหรือหมู่บ้านอาจจะมาขอยืมใช้ โรงเรียนควรเอื้ออำนวยความสะดวก

3. ด้านความรู้ เป็นบริการที่พัฒนาคนให้มีความคิดและความรู้ตลอดจนสติปัญญา อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน โรงเรียนควรจัดรายการประเภทให้ความรู้แก่ประชาชน เช่น จัดบรรยายธรรมะ การปกครอง การเกษตร การเลี้ยงดูทารก การอนามัย เป็นต้น นอกจากนี้เกี่ยวกับวิชาชีพ โรงเรียนควรสนับสนุนอย่างเต็มที่และพร้อมที่จะเป็นแหล่ง

สาธิตทดลองทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้โรงเรียนอาจจัดบริการห้องสมุด ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านหรือบริการเสียงตามสายขึ้นเพื่อเพิ่มพูนความรู้และให้บริการ ด้านข่าวสารแก่ ประชาชน

4. ด้านสวัสดิการ เป็นการบริการที่โรงเรียนจัดขึ้นสำหรับแก้ปัญหาสนองความต้องการตลอดจนช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจแก่ชุมชน ได้แก่ การจัดสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ สนามกีฬา สหกรณ์ร้านค้า ธนาคารข้าว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ร้านตัดผม ตู้ยาประจำบ้าน บริการน้ำสะอาดและบริการโรงฝึกงาน เพื่อซ่อมเครื่องมือการเกษตร โดยคิดค่าบริการในราคาถูกเป็นพิเศษ

การให้บริการแก่ชุมชนนั้น โรงเรียนควรจัดกิจกรรมให้บริการแก่ชุมชนในด้านอาคารสถานที่ ด้านเครื่องใช้ ด้านความรู้ ด้านสวัสดิการ และด้านบุคลากร ตามสภาพความพร้อมของโรงเรียนหรือตามกำลังที่โรงเรียนมีอยู่ เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การร่วมกิจกรรมของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 513) ได้ให้ความหมายการร่วมกิจกรรมของชุมชนว่า การร่วมกิจกรรมของชุมชน หมายถึง การเข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของชุมชนเท่าที่โรงเรียนมีความสามารถ และอยู่ในวิสัยที่เป็นไปได้ กิจกรรมในข่ายงานนี้โรงเรียนควรปฏิบัติหลายอย่าง คือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประเพณีท้องถิ่น เช่น กิจกรรมทางศาสนา เข้าร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ และร่วมงานอื่น ๆ ของท้องถิ่น หรือของบุคคลตามวาระอันควร

หวน พินธุพันธ์ (2528 : 109) ได้เสนอการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนไว้ 2 ลักษณะคือ

1. การออกไปเยี่ยมเยียนผู้ปกครองนักเรียน รวมทั้งส่งเสริมให้คณะครูออกไปเยี่ยมเยียนผู้ปกครองนักเรียนด้วย การที่ครูใหญ่หรือครูออกไปเยี่ยมเยียนผู้ปกครองนักเรียนนั้น จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนยิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยให้เกิดการปรึกษาหารือกันในด้านต่าง ๆ เช่น เกี่ยวกับตัวนักเรียนว่าอยู่บ้านกับโรงเรียนมีพฤติกรรมเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

2. การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น ทางวัดจัดงานประจำปี จัดพิธีเวียนเทียนวันวิสาขบูชา โรงเรียนก็พานักเรียนไปช่วยงานหรือร่วมพิธีนอกจากนี้ถ้าประชาชน

ในชุมชนมีงานศพ งานอุปสมบท งานทำบุญ ครูใหญ่หรือคณะครูก็ควรไปร่วมงานด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชนนี้จะทำให้ครูได้พบปะพูดคุยกับบุคคลต่างๆหลายฝ่ายอีกด้วย

3. การเข้าร่วมชุมชนสามารถทำได้หลายวิธี เช่นการเข้าร่วมประเพณีต่างๆของชุมชน เช่น ประเพณีบุญบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่งการเข้าร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นหรือการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆจะช่วยให้ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้เป็นอย่างดี

การสร้างเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่นในท้องถิ่น คือ การดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆที่เอื้ออำนวยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและหน่วยงานอื่น เพื่อเป็นการประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชน การที่โรงเรียนและหน่วยงานต่างๆ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันย่อมเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นอย่างยิ่ง เพราะการทำงานที่ใช้หลักในการทำงานร่วมกันย่อมทำให้งานนั้นมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์

2. เอกสารเกี่ยวกับความรับผิดชอบ

2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

มีผู้ให้ความหมายของความรับผิดชอบไว้มากมายหลาย คน ดังนี้

กรมวิชาการ (2544 : 196) ได้ให้ความหมายของ ความรับผิดชอบ

ไว้ว่า หมายถึง ความสนใจตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย ยอมรับผลการกระทำของตน ทั้งในด้านที่เป็นผลดี และผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

โณทัย อุคมนบุญญาภาพ และคณะ (2547 : 120) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจและตั้งใจ โดยมีการวางแผนไว้อย่างดี ไม่ต้องให้ใครคอยว่ากล่าว ตักเตือน และพร้อมที่จะรับผลดีและไม่ดีในกิจกรรมที่ตนได้กระทำไป

พัฒนาดี อนุสรณ์เทวินทร์ (2544 : 26) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมความตั้งใจ เอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ ลุล่วงด้วยความมานะ พยายาม เอาใจใส่และตรงต่อเวลาเพื่อให้งานนั้นสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

พวงทอง ภูสวดศรี (2546 : 26) กล่าวไว้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความสนใจ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเพียรพยายาม ละเอียดรอบคอบเพื่อให้เสร็จตามเป้าหมาย ขอมรับผลการกระทำของตน ทั้งด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย ทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาความหมายของความรับผิดชอบจากเอกสารหลาย ๆ เล่ม พอสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบหมายถึง พฤติกรรม และ ความตั้งใจเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน ทั้งส่วนตัว และส่วนรวม ตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงด้วยความมานะพยายาม เอาใจใส่และตรงต่อเวลา เพื่อให้งานนั้นสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

2.2 องค์ประกอบของความรับผิดชอบ

องค์ประกอบของความรับผิดชอบหรือลักษณะที่เป็นตัวกำหนดความรับผิดชอบ มีนักวิจัยทางการศึกษา และจิตวิทยาได้ทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องอยู่หลายด้าน เพ็ชรินทร์ ปฐมวนิชกะ (2535 : 17 - 20) ได้รวบรวมและสรุปออกมาได้ 4 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. วิธีการจัดการศึกษาอบรมที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการแสดงพฤติกรรม ความรับผิดชอบซึ่งลักษณะของการจัดการศึกษาอบรมที่มีผลต่อความรับผิดชอบสูง ได้แก่ การให้ความเอาใจใส่ การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย การอบรมให้มีวินัยโดยการให้เหตุผล การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ตรงกันข้ามการฝึกอบรมด้วยการให้รางวัลและใช้อำนาจมากเกินไป จะส่งผลให้ความรู้สึกรับผิดชอบของเด็กต่ำ

2. ผลที่ได้จากการศึกษาอบรม เป็นอีกลักษณะหนึ่งขององค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความรับผิดชอบของนักเรียน ลักษณะดังกล่าวประกอบด้วยลักษณะนิสัยการเรียน การได้รับการศึกษา เจตคติต่อสถานศึกษา เจตคติต่ออาชีพ และความมีน้ำใจของครู

3. ลักษณะทางสังคม - เศรษฐกิจ ซึ่งประกอบไปด้วย เพศ อายุ สภาพทางเศรษฐกิจของ ครอบครัว สมรรถภาพในการปฏิบัติหน้าที่การงาน

4. ลักษณะทางสังคม - จิตวิทยา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก ลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทางด้านนี้คือ ลำดับการเกิด ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ การปรับตัว ความคิดสร้างสรรค์ ความวิตกกังวล เป็นต้น

2.3 วิวัฒนาการความรับผิดชอบ

ประมวล คิคคินสัน (2520 : 7) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบมิใช่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลโดยอัตโนมัติ การที่จะให้บุคคลเกิดความสำนึกในความรับผิดชอบเป็นคติ

ประจำใจ จะต้องมีการฝึกฝน และปลูกฝังตั้งแต่เด็ก โดยการใช้เวลาในการพัฒนาให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก

สปีค (วิวัฒน์ รักษาเคน. 2531 : 1 ; อ้างอิงมาจาก Spock. 1964 : 527) ได้ให้ความเห็นว่า เด็กจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วหลังอายุ 6 ขวบ เด็กเริ่มมีอิสระจากพ่อแม่มากขึ้น และเริ่มพัฒนาความรับผิดชอบมากขึ้น จากเรื่องราวที่เขาคิดว่าสำคัญ เขาเริ่มทำงานต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองของสังคม การช่วยเหลือผู้อื่น การสร้างมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น

2.4 ความสำคัญของความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ผู้ที่มีความรับผิดชอบจะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยความสงบสุข เพราะบุคคลแต่ละบุคคลย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ ที่จะต้องกระทำมากมาย ถ้าทุกคนในสังคมมีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีก็ย่อมทำให้เกิดความสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ในประเทศที่ความเจริญทางเทคโนโลยีก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วนั้น ยิ่งต้องการบุคลากรที่มีความรับผิดชอบสูงอย่างยิ่ง ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยีได้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และเสมือนหนึ่งว่าการพัฒนาด้านจิตใจหรือจริยธรรมไม่ได้ก้าวหน้าไปในสัดส่วนที่พอเหมาะกับความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ซึ่งเป็นการพัฒนาด้านวัตถุ ทั้ง ๆ ที่การพัฒนาทางด้านจริยธรรมนั้นมีความจำเป็นไม่น้อยกว่าความเจริญทางวัตถุ จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมมากขึ้น การให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านจิตใจนั้นจะพิจารณาได้ว่ายังไม่สามารถพัฒนาได้รวดเร็วดังเช่นการพัฒนาเทคโนโลยี

ดังนั้น การพัฒนาจริยธรรมด้านความรับผิดชอบจึงมีความสำคัญมาก (จินตนา ธนวิบูลย์ชัย. 2540 : 81 - 82) อาจกล่าวได้ว่า หากบุคคลมีความรับผิดชอบจะมีผลต่อไปนี้คือ คนมีความรับผิดชอบย่อมจะทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลาเป็นต้นนับถือได้รับการยกย่องสรรเสริญ และเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎจริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น ไม่ทำให้เป็นต้นเหตุของความเสื่อมและความเสียหายแก่ส่วนรวม ทำให้เกิดความก้าวหน้าสงบสุข เรียบร้อยแก่สังคม (อรรถวรธรรม นิยะโต. 2536 : 51) ในการช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติ ความรับผิดชอบสามารถเสริมสร้างและฝึกฝนให้มากขึ้นได้ในตัวบุคคล โดยต้องฝึกฝนอบรมและพัฒนาตนเองขึ้นเรื่อย ๆ (ลักษณะ โสภกา. 2537 : 45) ความรับผิดชอบจึงเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่ต้องปลูกฝังให้เกิดกับ

ทุกคน นอกจากความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันประหยัด ความเสียสละ ฯลฯ การปลูกฝังให้คนมีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่สำคัญ เป็นปัจจัยอันสำคัญที่จะช่วยให้สังคมเป็นระเบียบและสงบสุข (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2514 : 55 - 56)

ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม (2520 : 28) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อเป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองอย่างหนึ่ง นอกจากความมีวินัยทางสังคม ความเอื้อเฟื้อ และความเกรงใจ เนื่องจากความรับผิดชอบต่อเป็นลักษณะนิสัย และทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตน และมีความซื่อสัตย์สุจริต การเป็นคนมีความรับผิดชอบต่อเป็นคุณลักษณะที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่นสงบสุข นอกจากนี้ความรับผิดชอบต่อยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศอีกด้วย ถ้าบุคคลในสังคม มีความรับผิดชอบต่อส่งผลดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบต่อ ย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลา
2. คนที่มีความรับผิดชอบต่อ ย่อมเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่องสรรเสริญและเป็นคุณประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม
3. ความรับผิดชอบต่อเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎจรรยาบรรณ และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น
4. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุขเรียบร้อยในสังคม
5. ไม่เป็นเหตุแห่งความเสื่อม และความเสียหายส่วนรวม

จากความสำคัญของความรับผิดชอบต่อที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่า การขาดความรับผิดชอบต่อเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคม หากคนในสังคมมีความรับผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ของสังคมก็จะลดน้อยลง ปัญหาทุจริตและคอร์รัปชันก็จะไม่เกิดขึ้น สังคมจะสงบสุข มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ดังนั้น จึงควรรีบปลูกฝังความรับผิดชอบต่อแก่นักเรียน ทั้งนี้เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติต่อไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อเป็นคุณลักษณะที่มีความสำคัญยิ่ง และมีความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนของชาติ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

2.5 ประเภทของความรับผิดชอบ

มีผู้จัดแบ่งประเภทความรับผิดชอบไว้หลายท่าน ดังนี้

ไชยรัตน์ ปราณี (2531 : 54 - 55) ได้แบ่งประเภทของความรับผิดชอบเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงให้อยู่ในสถานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิดอะไรถูก ยอมรับผลการกระทำของตนเอง ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในตนเองย่อมจะไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่า สิ่งของตนกระทำลงไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่จะทำให้เกิดผลดี เท่านั้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วม ต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผูกพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่างตั้งแต่สังคม ขนาดเล็ก ๆ จนถึงสังคมขนาดใหญ่ ความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลทุกคนจะต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคม เริ่มตั้งแต่สังคมเล็กที่สุดคือ ครอบครัว จนถึงสังคมระดับใหญ่ คือ ประเทศชาติ การกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสังคมไม่มากก็น้อย บุคคลทุกคนจึงต้องมีภาระหน้าที่ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับ สวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ บุคคลมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติต่อสังคมดังต่อไปนี้ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ความรับผิดชอบต่อเพื่อน

ไฉนทัย อุดมบุญญาภาพและคณะ (2547 : 120-122) ได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ และสามารถปฏิบัติตนให้ตนเองเกิดความสุข โดยมีแนวในการปฏิบัติตนดังนี้

1.1 รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยของตนให้สมบูรณ์แข็งแรงอยู่เสมอ เพราะผู้ที่มีสุขภาพอนามัยดีย่อมจะมีความสามารถในการเรียนและการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ทำให้เกิดความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่

1.2 รู้จักพัฒนาสติปัญญาของตนไปในแนวทางที่ดี เช่น รู้จักแสวงหาความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อนำไปใช้ในการดำรงชีวิต การพัฒนาบุคลิกภาพและการประกอบอาชีพที่ดีต่อไป

1.3 รู้จักหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวให้มีความสุข เช่น รู้จักหาเลี้ยงชีพโดยประกอบอาชีพที่สุจริต มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักวิธีการประหยัดและมีการวางแผนใช้เงินเพื่อให้เกิดความสมดุลในชีวิตทั้งของตนเองและครอบครัว

1.4 รู้จักนำหลักธรรมมาพัฒนาจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่เสมอ เช่น มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อการเรียน ต่อการทำงาน และในการดำรงชีวิต มีความอดทนต่อความลำบากที่ได้รับจากการเรียนและการทำงานโดยไม่มีความย่อท้อ มีจิตใจเข้มแข็ง ค้นหาวิธีการเอาชนะความลำบากเหล่านั้นได้ด้วยการประพฤติดั้งแต่สิ่งที่ตั้งใจ

2. ความรับผิดชอบต่อองค์กรและสังคม หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้ และประพฤติปฏิบัติตน สามารถทำงานและอยู่ในสังคมร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข โดยมีแนวในการปฏิบัติตนดังนี้

2.1 มีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ การเคารพ เชื้อพียง การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่นำความเดือดร้อนมาให้ครอบครัว และเชิดชู ชื่อเสียงของครอบครัว

2.2 มีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ครู อาจารย์ ได้แก่ การเคารพเชื้อพียงครู อาจารย์ ปฏิบัติตนอยู่ในกฎข้อบังคับของสถานศึกษา สนใจในบทเรียน ช่วยเหลืองานสถานศึกษาตามความสามารถ ช่วยรักษาความสะอาดสถานศึกษา ไม่ทำลายทรัพย์สินของสถานศึกษา รักษาชื่อเสียงของสถานศึกษา

2.3 ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ ให้คำแนะนำและตักเตือนเมื่อเพื่อนทำความผิด ช่วยเหลือเพื่อนให้ทำสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิดและไม่เอาเปรียบเพื่อน

2.4 ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมและองค์กร ได้แก่ การปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่ดีขององค์กรและสังคมนั้น รักษาสมบัติของส่วนรวม ปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม

3. ความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่จะช่วยให้ประเทศชาติมีความมั่นคง โดยมีแนวในการปฏิบัติตนดังนี้

3.1 บุคคลมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

3.2 ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย กฎข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อความเป็นระเบียบของสังคมและประเทศชาติ

คณะอนุกรรมการจัดทำคู่มือ การปลูกฝังค่านิยมของกลุ่มนักบริหาร กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มสมาคมมูลนิธิ และกลุ่มพัฒนากำลังคน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2526 : 11-12) โดยกลุ่มสื่อมวลชนได้แบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ให้ลุล่วงอย่างดีที่สุด โดยทำงานในหน้าที่ของตนให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพและทันเวลาที่กำหนดฝึกตนให้เป็นคนตรงต่อเวลาอยู่เนืองนิจ

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การรู้จักฐานะและหน้าที่ของตนที่มีต่อครอบครัว และปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมแก่ฐานะ และหน้าที่ของตนในครอบครัวและร่วมกิจกรรมในครอบครัว

3. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง รู้จักฐานะและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อสังคมและปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม โดยให้ตระหนักและยอมรับว่าประโยชน์จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดประโยชน์ส่วนรวม และไม่ละเลยที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตน และกระทำในสิ่งที่จะรักษาหรือยังไม่เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

วัฒนา สิงห์สัมฤทธิ์ (2527 : 5-6) แบ่งความรับผิดชอบเป็น 4 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของตนเองด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบและป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาตนเองให้พ้นจากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจไม่ให้ตกเป็นทาสกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ยกเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามสมควรแก่ฐานะ หมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ

3. ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมของหมู่คณะ ครอบครัว โรงเรียนและชุมชนอย่างเต็มความสามารถ ร่วมมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประพฤติและปฏิบัติตามกฎหมาย จดเว้นการกระทำอันเป็นผลเสียแก่ส่วนรวม คุณเล่ห์ร้าย สมบัติ สาธารณะ และ สร้างสรรค์ความก้าวหน้าแก่ส่วนรวม

4. ความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมายถึง การยอมรับการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองให้ผู้อื่นพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ไตร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดี

ประกาศสร ไชยชนะใหญ่ (2527 : 10) แบ่งความรับผิดชอบเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง บังคับควบคุมจิตใจให้ตกเป็นทาสกิเลส ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ละเว้นความชั่ว รู้จักประมาณการใช้จ่ายตามควรแก่ฐานะ จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่เหมาะสมและหมั่นศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จ

2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงการงานของตนให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนงานและป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

พรรัตน์ แก่นทอง (2529 : 24) แบ่งความรับผิดชอบเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การรับรู้ฐานะบทบาทของตนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะต้องดำรงตนให้อยู่ในฐานะที่สามารถช่วยตนเองได้ รู้จักอะไรถูกอะไรผิด ยอมรับผลของการกระทำของตน ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย เพราะฉะนั้นบุคคลที่มีความรับผิดชอบในตนเองย่อมไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่าสิ่งที่ตนจะกระทำไปนั้นจะมีผลเสียหรือไม่ และจะเลือกปฏิบัติแต่สิ่ง ที่จะทำให้เกิดผลดีเท่านั้น

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องและมี ส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกพันเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ตั้งแต่สังคมขนาดเล็กจนถึงสังคมขนาดใหญ่

พัชรา บุญลาโก (2529 : 24) กล่าวว่าความรับผิดชอบมี 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียรอดทนต่ออุปสรรคไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้ง หลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่อง เสื่อมเสีย ในวงงานที่ตนรับผิดชอบ

2. ความรับผิดชอบในการกระทำของตน หมายถึง การยอมรับผลของการกระทำของตน ทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย ไม่ปิดความรับผิดชอบของตนให้ผู้อื่น พร้อมทั้งจะ

ปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ผลดียิ่งขึ้น ไตร่ตรองให้รอบคอบว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้นจะเกิดผลเสียขึ้นหรือไม่ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ทำให้เกิดผลดีและกล้าเผชิญต่อความจริง

พวงทอง กุสศศรี (2546 : 31) กล่าวว่าความรับผิดชอบแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง การขจัดปัญหาทุกชนิดที่ทำให้ตนเองเป็นทุกข์ เช่น การรักษาป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากภัยอันตราย โรคภัยไข้เจ็บ รักษาร่างกายให้แข็งแรง รวมทั้งรู้จักหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ที่ทำงานของตนเองให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพทันเวลากำหนด ตรงต่อเวลา

2. ความรับผิดชอบต่อสังคมหรือส่วนรวม หมายถึง รู้จักฐานะหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเองที่มีต่อสังคม อันได้แก่ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ประเทศชาติ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม

จากประเภทของความรับผิดชอบที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปประเภทของความรับผิดชอบต่อ 2 ประเภทคือ ความรับผิดชอบต่อสังคม และความรับผิดชอบต่อตนเอง

2.6 ความรับผิดชอบต่อสังคม

บุคคลย่อมมีภาระหน้าที่ที่จะต้องเกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ เป็นความผูกพันในฐานะพลเมืองดีของประเทศชาติหรือฐานะผู้เรียนที่ดีของสถาบันการศึกษา ถือเป็นความรับผิดชอบต่อประโยชน์ส่วนรวม กระทำการเพื่อคนส่วนใหญ่เพื่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามัคคีกัน มีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน บุคคลผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีการแสดงพฤติกรรม ดังนี้ คือ ปฏิบัติตนตามระเบียบข้อบังคับของสังคม ช่วยกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม ดูแลรักษาสาธารณสมบัติของชุมชน ให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม ระมัดระวังสอดส่องและช่วยเหลือ เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชุมชน ช่วยเหลือผู้อื่นที่อยู่ในสังคม ไม่ละเลยในหน้าที่พลเมืองดี เช่น เมื่อเก็บเงินได้ควรหาทางคืนเจ้าของ เป็นต้น

พิจิตรา พงษ์จินดากร (2525 : 144 - 146) แบ่งพฤติกรรมของผู้มีความรับผิดชอบต่อชุมชนไว้ดังนี้ คือ

1. การปฏิบัติตนตามระเบียบข้อบังคับของชุมชน เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายแบบแผน คำสั่ง คำตักเตือน เป็นต้น

2. การที่ผู้อยู่ร่วมชุมชนช่วยกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม

3. การให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม โดยร่วมมือในการพัฒนาชุมชนที่ตนอยู่ ช่วยแก้ไขและป้องกันสิ่งที่จะเป็นอันตรายแก่ชุมชน โดยสอดคล้องและป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดแก่ชุมชน ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม ไม่ละเลยหน้าที่พลเมืองดี เช่น เก็บเงิน ได้ก็พยายามคืนเจ้าของ ฯลฯ

จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2526 : 19 - 121) โดยคณะกรรมการจัดทำคู่มือการปลูกฝังค่านิยมของกลุ่มนักวิชาการ นักบริหาร กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มสมาคมมูลนิธิ และกลุ่มพัฒนากำลังคน พบว่ากลุ่มนักวิชาการ ได้เสนอคุณลักษณะความรับผิดชอบ ต่อสังคมไว้ว่า คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม หรือชุมชน นำเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม รวมถึงการสร้างสรรค์ความเจริญงอกงามให้แก่ชุมชน โดยแสดงพฤติกรรมดังนี้ เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน รณรงค์ให้สมาชิกในครอบครัวและประชาชนในท้องถิ่นไปใช้สิทธิทางการเมือง ให้ความรู้ทางการเมืองแก่ชุมชน สอดส่องดูแลพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม แสดงความคิดเห็นในทางสร้างสรรค์แก่หน่วยราชการและชุมชน รักษาสาธารณสมบัติ ชักจูงผู้หลงผิดให้กลับตัวเป็นคนดีและรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น สำหรับกลุ่มนักบริหารและกลุ่มสื่อมวลชน ได้เสนอคุณลักษณะความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ ดังนี้ คือ การรู้จักฐานะและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองที่มีต่อสังคม ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม โดยให้ตระหนักและยอมรับว่าประโยชน์จะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าขาดประโยชน์ส่วนรวม ไม่ละเลยที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตน และการกระทำในสิ่งที่จะรักษาหรือยังให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนกลุ่มสมาคมมูลนิธิได้เสนอคุณลักษณะความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ดังนี้ คือ การรู้บทบาทและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อส่วนรวม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยการปฏิบัติตนตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม และชักจูงบุคคลอื่นให้ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อความผาสุกของสังคม นอกจากนี้

พรชัย รอดสมจิตร (2527 : 8 - 9) ได้สรุปลักษณะความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ มีความรู้หรือประพฤติปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. รับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่ ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม โดยรักษาสมบัติส่วนรวม ให้ความร่วมมือในการทำงานเพื่อส่วนรวม เมื่อเห็นสิ่งที่เป็นอันตราย ช่วยแก้ไขตามความสามารถ ช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม รู้จักหน้าที่และปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี มีความซื่อสัตย์

2. รับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ การเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลือภารกิจตามควรแก่โอกาส ไม่นำความเดือดร้อนมาให้ ช่วยรักษาและเชิดชูชื่อเสียงของครอบครัว

3. รับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่ สนใจในบทเรียน เคารพเชื่อฟังครู ปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎข้อบังคับของโรงเรียน ช่วยเหลือภารกิจตามควรแก่โอกาส ช่วยเหลืองานโรงเรียนตามความสามารถ ช่วยรักษาความสะอาดบริเวณโรงเรียน ถนน เครื่องใช้ในโรงเรียน ไม่ทำลายทรัพย์สินของโรงเรียน รักษาชื่อเสียงของโรงเรียน

4. รับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ ช่วยตักเตือนและแนะนำเมื่อเห็นเพื่อนทำผิด ช่วยเหลือเพื่อนตามความถูกต้องและเหมาะสม ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด ไม่เอาเปรียบเพื่อน ไม่รังแกซึ่งกันและกัน

วัฒนา สิงห์สัมฤทธิ์ (2527 : 6) ได้ให้ความหมายและคุณลักษณะความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ว่าหมายถึง การปฏิบัติกิจการของหมู่คณะ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนอย่างเต็มกำลังความสามารถ ร่วมมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎหมาย งดเว้นการกระทำอันเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม ดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติสาธารณะ และสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่ส่วนรวม

ไชยรัตน์ ปรามณี (2531 : 54) ได้ให้ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่าหมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมต่อสวัสดิภาพของสังคมที่ตนดำรงอยู่ ซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่ ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของสังคม รักษาทรัพย์สินสมบัติของสังคม ช่วยเหลือผู้อื่นและให้ความร่วมมือกับผู้อื่น

2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่ เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง ช่วยเหลืองานบ้านและรักษาชื่อเสียงของครอบครัว

3. ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ได้แก่ ตั้งใจเล่าเรียน เชื่อฟังครู อาจารย์ ปฏิบัติตามกฎหมายของสถานศึกษาและรักษาทรัพย์สินของสถานศึกษา

4. ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่ ช่วยตักเตือนแนะนำเมื่อเพื่อนทำผิด ช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสม ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด ไม่ทะเลาะ เอาเปรียบเพื่อน และเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

ภัสรา อรุณมีศรี (2533 : 4 - 5) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ 5 ด้าน คือ รับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมต่อไปนี้เป็น เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครอง ช่วยเหลือการทำงานตามความสามารถและโอกาส รับผิดชอบต่อชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยเหลือการทำงานของชั้นเรียนและเพื่อนนักเรียน รับผิดชอบต่อโรงเรียน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ช่วยกิจการงานของโรงเรียน และรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน รับผิดชอบต่อชุมชน หมายถึง การกระทำหรือพฤติกรรมที่ให้ความร่วมมือในกิจการงานของชุมชน รับผิดชอบต่อประเทศชาติ หมายถึง การกระทำ หรือพฤติกรรมที่แสดงถึงการปฏิบัติตามกฎหมาย

จากความหมายและผลงานวิจัยเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมเท่าที่ได้รวบรวมมาดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง พฤติกรรมการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม บำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนและสังคมอย่างเต็มความสามารถ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคม ให้ความรู้และช่วยเหลือผู้ร่วมสังคมตามความสามารถของตน ช่วยรักษา สาธารณสมบัติของชาติโดยส่วนรวม ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่เอาเปรียบผู้ร่วมชุมชน ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎหมาย จดเว้นการกระทำอันเป็นผลเสียหายแก่ส่วนรวม รวมทั้งช่วยคิดแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งผู้วิจัยนำมาสรุปเป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ 5 ด้าน กรมสามัญศึกษา (2526 : 26-27) ดังนี้

1. ด้านการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม
2. ด้านการบำเพ็ญประโยชน์และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนและสังคม
3. ด้านการช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยของสังคม
4. ด้านการให้ความรู้ ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ประชาชนตามความสามารถของตน
5. ด้านการช่วยคิดและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม

2.7 ลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

มีผู้กำหนดลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบไว้หลายคน ดังนี้ กรมการศาสนา (2526 : 42 - 43) กล่าวว่า บุคคลที่มีความรับผิดชอบประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. ชื่อตรงต่อหน้าที่
2. สำนึกรู้สึกรับผิดชอบต่อภาวะและฐานะของตน
3. รู้จักวางแผนและดำเนินงานอย่างมีระเบียบ
4. มุ่งมั่นตั้งใจใช้วิชาความรู้ และความสามารถปฏิบัติหน้าที่การงาน

ทุกประการ

5. ยอมรับผลสำเร็จและความล้มเหลวแห่งการกระทำในการปฏิบัติงาน

ทุกอย่าง

6. พยายามปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติหน้าที่การงานบกพร่องให้สมบูรณ์

ยิ่งขึ้น

7. พยายามปฏิบัติในหน้าที่ให้สำเร็จ รวดเร็ว เรียบร้อย ด้วยความเต็มใจ

และจริงใจ

8. เคารพในสิทธิเสรีภาพ และความคิดเห็นของคนอื่นเป็นปกติวิสัย

ยุพา อานันทสิทธิ์ (2515 : 10) ได้ศึกษาถึงลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถในความรับผิดชอบไว้ว่า คือ บุคคลที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ มีความบากบั่นพากเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์

อภิสิทธิ์ วงษา (2517 : 32) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่า ต้องมีความบากบั่นพากเพียร ถือศักดิ์ศรี ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ โดยมีลักษณะพฤติกรรมดังนี้ คือ ตรงต่อเวลา พยายามทำงานให้เสร็จ ติดตามผลงานเสมอ ยอมรับความผิดพลาด รักษาชื่อเสียง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ชอบทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ รักษาคำพูด ตั้งใจทำงาน มีระเบียบวินัย รู้จักวางแผนงาน เต็มใจทำงาน ขยันขันแข็ง เชื่อมมั่นในตนเอง ปฏิบัติตามหน้าที่โดยเคร่งครัด

อรทัย โสภาก (2525 : 5-6) ได้สรุปลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบว่ามีลักษณะดังนี้

1. เป็นคนตรงต่อเวลา
2. มีความละเอียดรอบคอบ
3. รู้จักหน้าที่และทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
4. มีความพยายามใช้ความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่
5. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และวินัยในตนเอง
6. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่

7. ขอมรับการผิดพลาดที่เกิดขึ้น
8. อารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
9. ไม่ปิดงานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ
10. ช่วยเหลือกลุ่มที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

จากลักษณะบุคคลที่มีความรับผิดชอบดังกล่าวแล้ว ได้มีผู้สรุปลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงความรับผิดชอบของบุคคลไว้ดังนี้

อรรถัย จันทวิชานวงศ์ (2523 : 25) กล่าวว่าความรับผิดชอบสามารถแสดงออกในรูปของพฤติกรรมต่อไปนี้

1. เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อผลของงานนั้น ๆ
2. มีความเพียรพยายาม
3. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
4. รู้จักหน้าที่และทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
5. มีความซื่อสัตย์
6. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์
7. มีวินัยในตนเอง
8. มีความละเอียดรอบคอบ
9. ตรงต่อเวลา
10. อารมณ์หนักแน่นต่ออุปสรรค
11. ขอมรับผลจากการกระทำของตน
12. ปรับปรุงงานในหน้าที่ที่มีต่อตนเองและสังคมให้ดียิ่งขึ้น

พิจิตตรา พงศ์จินดากร (2525 : 41) กล่าวว่าผู้ที่มีความรับผิดชอบจะมีลักษณะ

ดังนี้

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
2. มีความอดทน ต่อสู้อุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ
3. มีความปรารถนาที่จะทำงานให้ดีกว่าเดิม
4. มีความสามารถในการควบคุมตนเอง
5. ยึดมั่นในกฎเกณฑ์
6. เป็นที่ไว้วางใจได้ ตรงต่อเวลา และซื่อสัตย์
7. กล้าเผชิญต่อความจริง

สิวลี ศิริไล (2528 : 51) กล่าวว่าพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบ
ได้แก่

1. เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
 2. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว
 3. เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์และวินัยในตนเอง
 4. มีอารมณ์หนักแน่นต่ออุปสรรค
 5. รู้จักหน้าที่และทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
 6. มีความเพียรพยายาม
 7. ละเอียดรอบคอบ
 8. ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่
 9. ปรับปรุงงานในหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น ทั้งตนเองและสังคม
 10. ตรงต่อเวลา
 11. ยอมรับผลการกระทำของตน
- ภัสรา อรุณเมธี (2533 : 62) ได้สรุปลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบไว้ดังนี้
1. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
 2. ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด
 3. เข้าร่วมกิจกรรมกับสถาบันต่าง ๆ
 4. ตรงต่อเวลา
 5. ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
 6. ช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถ
 7. เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ปกครอง
 8. ซื่อสัตย์ไว้ใจได้
- อรทัย โสภา (2525 : 14) กล่าวว่าลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบมีดังนี้
1. ตรงต่อเวลา
 2. มีความละเอียดรอบคอบ
 3. รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี
 4. มีความเพียรพยายาม ใช้ความสามารถในการทำงาน
 5. เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
 6. มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัว

7. ยอมรับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น
8. มีอารมณ์หนักแน่นเมื่อเผชิญกับปัญหา
9. ไม่ปิดงานที่ได้รับมอบหมายไปให้ผู้อื่น
10. ช่วยเหลือกลุ่มที่จะทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบได้ว่า จะต้องเป็นบุคคลที่มีความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเอาใจใส่ สนใจในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้สำเร็จลุล่วงอย่างดีที่สุด โดยไม่ทอดยอดอุปสรรคใด ๆ ทั้งที่เป็น ประโยชน์แก่ตนเอง และสังคม ยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเองทั้งด้านดี และ ด้านไม่ดี

3. เพศกับความรับผิดชอบต่อสังคม

แนวคิดทางทฤษฎีสังคมวิทยาในการวิเคราะห์บทบาททางสังคมระหว่างผู้หญิง และผู้ชาย

แนวความคิดเรื่องบทบาททางสังคมระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายนั้นเป็นแนวความแตกต่างทางชีววิทยา ตั้งแต่กำเนิด นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างในด้านเอกลักษณ์ต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ความแตกต่างในด้านการแสดงออกและกิจกรรม ซึ่งได้กลายมา เป็นการแสดงบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในสังคมมากขึ้น อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายนั้นมีความแตกต่างทางชีวภาพ และสถานภาพที่สังคมกำหนด ทำให้บทบาทผู้หญิงจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากผู้ชาย เช่น ผู้หญิงจะประสบความสำเร็จและ ความเป็นเลิศน้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงจะทำงานที่ต้องใช้ความละเอียด ส่วนผู้ชายจะทำงานที่ต้อง ใช้กำลังแรงงาน

แนวคิดทางทฤษฎีที่มองบทบาทระหว่างผู้หญิงและผู้ชายตามประเพณีเดิม (Tradition)

1. แนวคิดทฤษฎีการจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาทโดยพิจารณาบทบาทที่จำกัดระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย เช่น สามียไม่ต้องรับผิดชอบงานบ้าน แต่จะเป็นผู้จัดหาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งสนองความจำเป็นเพื่อยังชีพของสมาชิก ทำให้เห็นว่าแนวคิดทางทฤษฎีนี้เกี่ยวข้องกับ บทบาทของผู้หญิงที่มีมากในสถาบันครอบครัว

2. แนวคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยน หมายถึง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของ บทบาทระหว่างผู้หญิงและผู้ชายภายในครอบครัว เกิดจากการแลกเปลี่ยนของประโยชน์และการรับผิดชอบระหว่างกัน เช่น สามีซึ่งมีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัว และภรรยาจะเป็นผู้ให้ความรักและดูแลงานภายในบ้าน

3. แนวคิดทฤษฎีทรัพยากร หมายถึง การจำแนกความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายนั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานแห่งการครอบครองทรัพยากรของผู้หญิงหรือผู้ชาย

แนวคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการเอารัดเอาเปรียบ (Exploitation)

แนวคิดทางทฤษฎีนี้ได้รับอิทธิพลจากลัทธิสตรีนิยม (Feminism) ซึ่งกล่าวถึงความไม่เป็นธรรมที่ตกอยู่กับผู้หญิงในภาวะการณ์โลกปัจจุบัน ผู้หญิงต้องรับผิดชอบต่องานบ้านและงานอบรมเลี้ยงดูบุตร ซึ่งถือว่าเป็นงานที่ไม่มีเกียรติ ผู้ชายจะแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและสร้างภาระความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบ้านภายในครอบครัวให้กับภรรยาอย่างไม่เป็นธรรม หากผู้ชายและผู้หญิงต้องทำงานนอกบ้าน เมื่อหลังจากเลิกงานแล้วผู้หญิงยังต้องมีการรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบ้านอีก

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางสังคมระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย

มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงและผู้ชาย ในการปฏิบัติตัวในสังคม และการมีบทบาทในเรื่องต่าง ๆ เช่นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งผลการวิจัย นั้นพบว่า เพศของมนุษย์คือผู้หญิงและผู้ชายมีผลทำให้บทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมแตกต่างกัน ดังตัวอย่างผลการวิจัยต่อไปนี้

ทศนีย์ ปุวรรตน์ (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนคติและบทบาทในครอบครัวของผู้ชายที่มีต่อการพัฒนาสตรี ได้พบว่า ผู้หญิงได้รับการยอมรับต่อบทบาทและสถานภาพมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากโอกาสทางการศึกษาและการมีส่วนร่วมในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงชนบทในปัจจุบันที่เปลี่ยนไป โดยผู้หญิงได้มีบทบาทในกิจกรรมนอกครัวเรือนมากยิ่งขึ้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิง ได้แก่ ประสิทธิภาพการทำงานต่างกัน การได้รับความรู้ต่าง ๆ เพิ่มเติม ฐานะทางเศรษฐกิจ การติดต่อสื่อสาร และสิทธิสตรีในสภาพการณ์ปัจจุบัน

สำเนียง มาพร (2546 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องความเข้าใจการสอนวิทยาศาสตร์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครูวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 10 ผลการวิจัยพบว่า ครูวิทยาศาสตร์เพศหญิง มีความเข้าใจการสอนวิทยาศาสตร์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากกว่าครูวิทยาศาสตร์เพศชาย โดยรวมทั้ง 4 ด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มารศรี สุธาสินี (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรย่อยในปัจจัยภายในผู้บริหารโรงเรียนได้แก่ เพศ วุฒิกการศึกษา พฤติกรรมผู้นำทางวิชาการ พฤติกรรมการบริหาร ล้วนเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งสิ้น

จากการศึกษาทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า เพศของบุคลากรถือว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการรับรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งจากผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบตัวแปรอิสระระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ส่งผลต่อตัวแปรตามแตกต่างกัน

จากการศึกษางานวิจัยที่มีการเปรียบเทียบตัวแปรอิสระของเพศ ที่ส่งผลต่อตัวแปรตาม พบว่า เพศชาย และเพศหญิง มีผลต่อตัวแปรตาม ซึ่งผู้วิจัยจึงได้ ทำการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเปรียบเทียบกันระหว่างตัวแปรต้นคือเพศชาย และเพศหญิง

4. ขนาดโรงเรียนกับความรับผิดชอบต่อสังคม

ขนาดโรงเรียน สามารถแบ่งได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่ต้องการใช้ประโยชน์ เช่น แบ่งตามกฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดจำนวนกรรมการ คุณสมบัติหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกประธานกรรมการและคณะกรรมการวาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2546 ซึ่งแบ่งได้ 2 ขนาดคือ โรงเรียนขนาดใหญ่ จำนวนนักเรียน 301 คนขึ้นไป และโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวนนักเรียนตั้งแต่ 300 คนลงมา แบ่งตามเกณฑ์การประเมินโรงเรียนพระราชทาน แบ่งได้ 3 ขนาด คือโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลาง โรงเรียนขนาดเล็ก แบ่งตามวิธีการจัดสรรงบประมาณแบ่งได้ 2 ขนาดคือ โรงเรียนขนาดใหญ่ และโรงเรียนขนาดเล็ก จำนวนนักเรียน 60 คนลงมา

การแบ่งขนาดของโรงเรียนนั้นมีหลักเกณฑ์ใหญ่ที่ต้องพิจารณาเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง คือ จำนวนนักเรียน เพราะมีความเกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนการจัดการศึกษา ถึงแม้จะแบ่งขนาดของโรงเรียนตามจำนวนนักเรียน แต่ภาระงานของครูในโรงเรียนทุกโรงเรียนมีเท่ากัน ดังนั้นครูในโรงเรียนขนาดเล็กจะได้รับผิดชอบงานมากกว่าครูโรงเรียนขนาดใหญ่ ดังนั้นครูในโรงเรียนขนาดใหญ่และครูในโรงเรียนขนาดเล็กจึงมีความแตกต่างกันในบทบาทภาระหน้าที่ในหลายเรื่อง ดังผลการวิจัยเกี่ยวกับขนาดโรงเรียน ต่อไปนี้

ไทยสวรรคค์ เลิศสงคราม (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่า ครูที่สอนชีววิทยาในโรงเรียนขนาดต่างกันมีความเข้าใจในการสอนแบบสืบเสาะแตกต่างกัน

บุญเลี้ยง สุวรรณสนธิ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาการพัฒนาบุคลากรของ ผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า ผู้บริหารในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกันมีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหามากกว่าผู้บริหารโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง

ศักดิ์ วีระพงษ์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ผลการเปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีขนาดต่างกันโดยภาพรวม มีปัญหาแตกต่างกัน โดยโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ ส่วนโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่มีปัญหาไม่แตกต่างกัน

ประวัติ สุทธิประภา (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานสารสนเทศเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนนาร่อง สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 10 พบว่า โรงเรียนที่มีขนาดต่างกันมีการปฏิบัติงานสารสนเทศทั้งโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยโรงเรียนขนาดกลางมีการปฏิบัติมากกว่าโรงเรียนขนาดเล็กทั้ง โดยภาพรวมและรายด้าน

จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องขนาดโรงเรียน พบว่า ขนาดโรงเรียนถือว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการรับรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ ทำการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเปรียบเทียบกันระหว่างตัวแปรต้นคือ โรงเรียนขนาดใหญ่ และโรงเรียนขนาดเล็ก

5. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 กับนโยบายความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัด

ข้อมูลพื้นฐาน

พันธกิจ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 มีหน้าที่ในการจัดระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารงานและการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาครูเรื่องหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานการพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา รวมทั้งการกำกับ ดูแล ติดตาม ประเมินผลการศึกษาการจัดทำนโยบายและการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ดำเนินการและประสานส่งเสริมการวิจัย และการระดมทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา

วิสัยทัศน์

ภายในปี 2549 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 จะเป็นหน่วยงานส่งเสริม สนับสนุน กำกับให้สถานศึกษา สามารถจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ ด้วยการพัฒนาโครงสร้าง ระบบงาน เทคโนโลยี ที่ทันสมัย บุคลากรที่มีประสิทธิภาพสูง และมีวัฒนธรรมการทำงานที่เหมาะสม เป็นผลให้นักเรียนเป็น คนที่มีปัญญา มีคุณธรรม มีสุขภาพที่แข็งแรง และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

เป้าหมาย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ได้กำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานไว้คือประชากรในวัยเรียนมีมาตรฐานการศึกษาสูงขึ้นเพื่อเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ โรงเรียนมีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ครูมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา และโรงเรียนมีและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยและเหมาะสม

สภาพปัจจุบัน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ประกอบด้วย 5 อำเภอ คือ อำเภอยางตลาด กิ่งอำเภอฆ้องชัย อำเภอห้วยเม็ก อำเภอหนองกุงศรี อำเภอนาคู ตั้งอยู่ที่โรงเรียนห้วยเม็กวิทยาคม อำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากรุงเทพมหานคร 558 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,068.83 ตารางกิโลเมตร มีเขตพื้นที่ รับผิดชอบ 44 ตำบล 500 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 306,075 คน มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้ คือทิศเหนือติดต่อกับอำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมือง อำเภอ

จากตารางที่ 10 เมื่อพิจารณาตามขนาดโรงเรียน พบว่า

ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีการรับรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม รวมทุกข้อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.03$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดและมากเท่ากัน ($3.12 \leq \bar{x} \leq 4.75$) เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า 3 อันดับ ได้แก่ การเข้าร่วมงานบุญประเพณีร่วมกับชุมชนและสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.75$) การเข้าร่วมงานศพ ในชุมชนและสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.59$) และ การเข้าร่วมเป็นเกียรติงานกีฬาร่วมกับชุมชนและสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.53$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.12$)

ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดเล็ก มีการรับรู้ตนเองด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.08$) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดและมากเท่ากัน ($3.26 \leq \bar{x} \leq 4.71$) เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปหาค่า 3 อันดับ ได้แก่ การเข้าร่วมงานบุญประเพณีร่วมกับชุมชนและสังคม และการเข้าร่วมงานศพ ในชุมชนและสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.71$) และ การเข้าร่วมเป็นเกียรติงานกีฬาร่วมกับชุมชนและสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.70$) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือด้านแรงงานในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.26$)

สหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับกิ่งอำเภอชื่นชม จังหวัดมหาสารคาม ด้าน การเมืองการปกครอง ประชาชนในพื้นที่ บริการ มีความรู้ความเข้าใจ และรับรู้ข่าวสารทางการเมืองการปกครอง อย่างทั่วถึงทางสื่อ ต่าง ๆ เช่นวิทยุ โทรทัศน์อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ ฯลฯ ทำให้เกิดความสงบสุข ไม่เกิด ความเคียดแค้น ด้านสภาพเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ปลูกอ้อย เลี้ยง สัตว์ และประกอบธุรกิจ ขนาดย่อม มีความเป็นอยู่ที่ดี ไม่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจมากนัก ด้านศาสนาประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ มีลักษณะภูมิประเทศติดกับจังหวัดใกล้เคียงคือ จังหวัดขอนแก่น จังหวัด อุดรธานี จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ทำให้ประชากรอพยพมาอยู่ในเขตพื้นที่ หลายเชื้อชาติ จึงทำให้สภาพสังคม และวัฒนธรรมแตกต่างกัน ประกอบด้วย ไทยกลาง ไทยเชื้อสายจีน ญ้อ ภูไท เขมรส่วย มีศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ 8 แห่ง ห้องสมุดประชาชน 5 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 500 แห่ง ด้านงบประมาณของเขตพื้นที่การศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 2 งบประมาณที่ได้จัดสรรรวมทั้งสิ้น งบประมาณปกติ 900,000 บาท งบประมาณพัฒนาโครงการ 2,100,000 บาท งบประมาณเพิ่มเติมงบพัฒนาโครงการ 271,000 บาท (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2. 2548 : 1-2) ด้านสถานศึกษา และอัตราค่าจ้าง มีจำนวนสถานศึกษาของภาครัฐ และเอกชนในเขตพื้นที่บริการปีการศึกษา 2548 จำนวน 198 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 47,099 คน จำนวนบุคลากร 2,538 คน รายละเอียดข้อมูลจำนวนสถานศึกษา จำนวนบุคลากร ดังแสดงในตารางที่ 1 – 2 ดังนี้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2. 2548 : 1-7)

ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้บริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะจากความมุ่งหวังของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่กำหนด ที่สถานศึกษาต้องระดมความร่วมมือจากชุมชนและท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษา ดังนั้นการที่จะได้รับความร่วมมือจากสังคมภายนอก นั้นผู้บริหาร สถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องดำเนินการเชิงรุกเข้าหาสังคม โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจน ให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมกับสังคม เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปในแนวทางเดียวกัน และส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กาฬสินธุ์ เขต 2 จึงกำหนดนโยบายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 (2548 : 2-3) ดังนี้

1. ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำบุคลากรในสังกัดเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่สังคมจัดขึ้น
2. ผู้บริหารต้องให้ความร่วมมือเข้าร่วมกิจกรรม หรือส่งตัวแทนในสถานศึกษา เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่สังคมจัดขึ้น
3. บริหารต้องเป็นผู้ติดต่อประสานงาน หรือเป็นคนคอยให้คำแนะนำช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชนในการประสานงานกับหน่วยงานราชการ ในกรณีที่ได้รับกรร้องขอ
4. ผู้บริหารต้องเป็นตัวอย่างให้กับผู้ได้บังคับบัญชาในการเสียสละ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนในท้องถิ่นที่ตั้งของโรงเรียน
5. ผู้บริหารต้องมีสอคส่องดูแล ความเป็นไปของสังคมในหมู่บ้านที่สถานศึกษา ตั้งอยู่ และต้องให้ความช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ ตามความรู้ความสามารถ
6. ผู้บริหารต้องให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจในเรื่องที่เกิดประโยชน์แก่สังคม
7. ผู้บริหารต้องช่วยในการแก้ปัญหา และร่วมปรึกษาหารือแนวทางแก้ไขปัญหให้กับสังคม
8. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคม ทั้งนี้ในการปฏิบัติตนเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมนั้นผู้บริหารต้องกระทำตนเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ผู้ได้บังคับบัญชาและนักเรียนในสถานศึกษา เพื่อเป็นการปลูกฝังค่านิยมอันดีงาม อันจะส่งผลให้เกิดความสงบสุขในสังคมต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

ภาวนา เทียนขาว (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการ คิดแก้ปัญหาและความรับผิดชอบต่อสังคม ของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนแบบ แก้ปัญหากับการสอนตามคู่มือครู ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบแก้ปัญหากับการสอนตามคู่มือครูมีความรับผิดชอบต่อสังคม แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ นักเรียนที่มีระดับความสามารถสูง ปานกลาง และต่ำ มีความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัย สำคัญทางสถิติ ส่วนนักเรียนที่มีระดับความสามารถต่ำ มี ความรับผิดชอบต่อสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

มารศรี สุธาสินี (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรย่อยในปัจจัยภายในผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา พฤติกรรมผู้นำทางวิชาการ พฤติกรรมการบริหาร ตัวแปรย่อยในปัจจัยภายในโรงเรียน ได้แก่ พฤติกรรมสนับสนุน พฤติกรรมตั้งการ พฤติกรรมขัดขวาง พฤติกรรมร่วมมือ พฤติกรรมมิตรสัมพันธ์ และดัชนีบรรยากาศเปิดของโรงเรียน ตัวแปรย่อยในปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ได้แก่ การมีส่วนร่วม ล้วนเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งสิ้น

สมพงษ์ ศิริสมบัติ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศกับสถานภาพ เรื่องความพึงพอใจของผู้ใช้บัณฑิตสถาบันราชภัฏภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่า ค่าตัวแปรอิสระที่ศึกษา คือ เพศ และสถานภาพ มีค่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เวทิน วุฒิวงศ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้ทั้งภาพรวมและจำแนก แต่ละตัวแปรอยู่ในระดับสูง นักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้ที่มีเพศแตกต่างกัน มีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในรายด้านพบว่า นักศึกษาหญิงมีความรับผิดชอบต่อสังคมในด้านการปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบของสังคมและด้านการติดตามความเคลื่อนไหวของสังคมสูงกว่า นักศึกษาชาย

ขวัญฤดี ขำช่อนสัตย์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ผลการศึกษา พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล มีพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมและเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับสูง และ นักศึกษาชาย และนักศึกษานักศึกษามีพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมและรายด้านทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พวงค์ จิระพงษ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยชุดกิจกรรมการเรียนระบบ 4 MAT กับกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

ธวัฒน์ โควินท์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทผู้บริหารที่ส่งผลต่อ พฤติกรรมการมีวินัยและจรรยาบรรณของข้าราชการครู ใน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ผลการวิจัยพบว่า บทบาทผู้บริหารในการรักษาวินัยและจรรยาบรรณของข้าราชการครูในภาพ รวมอยู่ในระดับมาก และ พฤติกรรมการมีวินัยและจรรยาบรรณของข้าราชการครู ในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก

ศักดิ์ชาย เพชรช่วย (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศ และสถานภาพ เรื่องศักยภาพของสถาบันราชภัฏจันทรบุรีตามความคิดเห็นของบุคลากร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา 5 สถานภาพ ได้แก่ อาจารย์ ข้าราชการ อาจารย์อัตราจ้าง ลูกจ้างประจำ และลูกจ้างชั่วคราว จากการวิเคราะห์ข้อมูล ค่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพศกับตัวแปรสถานภาพ ที่ส่งผลต่อศักยภาพของสถาบันราชภัฏจันทรบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ประสิทธิ์ ศักดิ์คำดวง (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความต้องการพัฒนาการวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอนใน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัย พบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศและขนาดโรงเรียนต่อความต้องการพัฒนาการวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งโดยภาพรวมและเป็นรายด้าน

ปรีชา การสะอาด (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่า 1) ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 วิเคราะห์ได้ 7 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านการรักษาทรัพยากร ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ด้านการเสียสละต่อส่วนรวม ด้านการปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง ด้านการรักษาทรัพย์สินส่วนตัวของส่วนรวม ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม และด้านการปฏิบัติตามหลักคุณธรรม 2) นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความรับผิดชอบต่อสังคมไม่แตกต่างกัน

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ฟลาเฮอร์ตี และรูทเซล (Flaherty and Reutzel. 1965 : 409 - 411) ได้ศึกษาเพื่อหาลักษณะบุคลิกภาพนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียนสูง และนักเรียนที่ประสบผลสำเร็จในการเรียนต่ำ จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงได้คะแนนบุคลิกภาพด้านความรับผิดชอบสูงกว่าผู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

แมกกี (McGee. 1994 : 218-A) ได้ศึกษาการใช้รูปแบบการสอนที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนช่วงอายุ 5 – 9 ปี ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีคุณลักษณะของความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มขึ้น

มาร์ค (Marks. 1994 : 926-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลการจัดทำโครงการบริการชุมชนของโรงเรียนที่มีต่อทัศนคติด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนแต่ละแห่งมีการจัด โครงการบริการชุมชนที่แตกต่างกัน นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการบริการชุมชนกับนักเรียนที่ไม่เข้าร่วมโครงการบริการชุมชนมีทัศนคติด้านความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกัน นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการบริการชุมชนแบบอาสาสมัครมีทัศนคติด้านความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกัน ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ เพศ ความสามารถ ศาสนา และการเมือง

เคนนี่เมอร์ (Kennemer. 2002 : 1087-B) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษากลุ่มตัวอย่างเป็นชาย 31 คน เป็นหญิง 69 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบวัดความรับผิดชอบต่อสังคม โดยทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลการเกี่ยวเนื่องระดับคะแนน จากแบบทดสอบ 3 ฉบับ ตัวแปรที่ทำนายความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ สมรรถภาพในการช่วยตัวเอง พฤติกรรมความเห็นแก่ตัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว รายได้ของครอบครัว การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาวัฒนธรรม เห็นความสำคัญ ของศาสนาหรือสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ การเข้าร่วมกิจกรรมในโบสถ์ การให้คำแนะนำเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเอง การให้บริการส่วนรวม และเพศ ผลการศึกษาพบว่า การเข้าร่วมบริการส่วนรวม รายได้ของครอบครัว การให้ความสำคัญของศาสนา และเพศ สามารถทำนายความรับผิดชอบต่อสังคมได้สูง

ชวาทซ์ (Schawartz. 2003 : 3486-A) ได้ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของนักศึกษา 3 กลุ่ม คือ นักเรียนที่อยู่ในชนบท นักเรียนที่อยู่บริเวณรอบเมือง และนักเรียนที่อยู่ในเมือง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ และการสร้างบทบาทสมมติ ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนต่างก็มีทัศนคติด้านความรับผิดชอบต่อสังคมไม่แตกต่างกัน และพบว่า ครอบครัวและเพื่อนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล มีพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมและเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ใน

ระดับสูง (ขวัญฤดี จำช่อนศักดิ์, 2542 : บทคัดย่อ) และ ระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของ นักศึกษามหาวิทยาลัยในภาคใต้ทั้งภาพรวมและจำแนก แต่ละตัวแปรอยู่ในระดับสูง (เวทิน วุฒิวงศ์, 2541 : บทคัดย่อ) ดังนั้นผู้วิจัยได้นำมาตั้งเป็นสมมติฐานการวิจัยในข้อที่ 1 ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 มีความรับผิดชอบต่อ สังคมอยู่ในระดับมาก นอกจากนั้นยังพบว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพศ และขนาด โรงเรียนต่อความต้องการพัฒนาการวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอน (ประสิทธิ์ สักดิ์คำดวง, 2545 : บทคัดย่อ) ผู้วิจัยจึงได้นำมาตั้งเป็นสมมติฐานข้อที่ 2 ว่า มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศของ ผู้บริหารสถานศึกษากับขนาดของสถานศึกษา ที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหาร สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY